

course is based on exercises of trained muscle relaxation that cause phase states in the cerebral cortex. In the future, the exercises are aimed at general comfort; purposefully developing the ability for sensory reproduction; techniques are used to increase the ability to self-suggest and actively implement formulas of self-orders. Having considered the main ways and means of optimization and prevention of unfavorable functional states, realization of psychological analysis of activity of specialists of food industry, studying of experience of application of means of optimization for elimination of unfavorable functional states in such fields of science as social psychology, psychology of social work, social psychology, psychology, psychology that the realization of corrective effects on functional states in the conditions of professional activity can be carried out with the method of arbitrary regulation mental state, which is currently the most important and promising psychological tool for optimization of functional states and professionalism. This method is effective enough to eliminate unfavorable functional states (fatigue, neuro-mental stress, hyperkinesia, monotony, etc.). Its use provides the prospect of further research in the context of psychological support for social support for the development of professionalism of food industry professionals.

Key words: social systems, functional state, specialists, food industry, social support.

Бабатенко Олександр Васильович – здобувач кафедри практичної психології та соціальної роботи, Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля;

Babatenko Oleksandr – candidate of the Department of Practical Psychology and Social Work, Volodymyr Dahl East-Ukrainian National University.

УДК 159.923.3

DOI: <https://doi.org/10.33216/2219-2654-2019-50-3-2-34-45>

Добровольська Н.А.

ОСНОВНІ НАПРЯМКИ У ДОСЛІДЖЕННІ ПРОБЛЕМИ ОБДАРОВАНОСТІ ОСОБИСТОСТІ У НАУКОВОМУ ПРОСТОРИ

ORCID: 0000-0002-8786-4316

В статті показано, що обдарованість особистості визначається взаємодією низки чинників: домінуючої ролі пізнавальної мотивації; інтелектуальним розвитком, розвитком спеціальних здібностей, особистісними проявами. Показано, що становлення обдарованості – це складне, комплексне явище міждисциплінарного характеру. Векторами та

основними складовими процесу становлення обдарованості є інтелектуальна продуктивність, творча активність, зріле Я. Умовами для просування цих векторів виступають імпульс розвитку, а динаміка і характер напрямку задають переважно соціально-психологічні процеси. Саме у соціально-психологічних системах обдарованість має можливості не тільки для свого функціонування, а й для становлення та розвитку, оскільки такі системи можуть забезпечити необхідні умови щодо примноження творчого потенціалу, реалізації людини на особистісному і суспільному рівнях. Показано, що впровадження системного підходу у цій галузі вимагає не тільки реконструкції існуючих концепцій обдарованості, а й розробки нових технологічних рішень – комплексу засобів, здатних фіксувати досліджуваний феномен як багатовимірний, цілісний і змінюваний у часі, зокрема в залежності від умов розвивального соціокультурного середовища. Запропоновано концептуальне соціально-психологічне обґрунтування проблеми становлення обдарованої особистості в умовах сучасного соціуму. Показано, що концепція процесу становлення обдарованої особистості, як цілісної єдності теоретико-методологічних підходів (аксіо-гуманістичного, культурологічного, діалогічного, синергетичного, контекстно-пошукового, індивідуально-творчого, особистісно-діяльнісного, системного), базується на визнанні значущості розвивального соціокультурного середовища, що включає сукупність концентричних структур (макросередовища, як простору творчої життєдіяльності особистості; мезосередовища, як простору соціокультурних ролей; мікросередовища, як простору взаємовідносин обдарованої особистості). При цьому складний та системний характер феномену обдарованості потребує створення варіативного, збагачувального та індивідуалізованого розвивального соціокультурного середовища з урахуванням типології обдарованості (інтелектуальної, академічної, художньої, креативної (творчої), соціальної, психомоторної та ін.). Сутність концептуальної ідеї дослідження становить положення про те, що таке розвивальне соціокультурне середовище має забезпечувати повноцінне розкриття потенціалу всіх сфер психіки і здібностей обдарованої особистості (фізичної, емоційної, пізнавальної, особистісної, духовно-моральної) у відповідності з її індивідуальними особливостями і завданнями вікової соціалізації.

Ключові слова: особистість, онтогенез, обдарованість, структура обдарованості, системно-інтегрований підхід.

Постановка проблеми. В умовах трансформаційних змін сучасного соціуму, коли виникає необхідність пошуку шляхів соціально-економічної

перебудови, розвитку новітніх технологій, а важливими є завдання становлення і збереження інтелектуального та творчого потенціалу особистості, проблематика її обдарованості виходить на перший план. У зв'язку з цим особливої актуальності набувають наукові студії щодо вивчення природи феномену обдарованості, його структури, детермінант розвитку і функціонування, а також побудови ефективної системи соціально-психологічного супроводу процесу становлення обдарованої особистості.

Розв'язання широкого кола теоретико-методологічних і прикладних проблем, пов'язаних із відтворенням та нарощуванням потенціалу обдарованості, потребує створення відповідного розвивального соціокультурного середовища, як такої сукупності умов для навчання, становлення, індивідуалізації та соціалізації обдарованої особистості, що забезпечує можливість прояву і розвитку цього феномену у відповідності з природними задатками, інтересами, вимогами вікової соціалізації, з одного боку, і соціальним запитом, – з іншого.

З'ясовано, що у сучасній науці провідні позиції у розробці проблеми обдарованої особистості значною мірою спираються на теорії інтелекту (Х. Гарднер, Р. Стернберг), креативності (Дж. Гілфорд, Е. Торренс) та власне обдарованості (Ф. Ганьє, Дж. Рензуллі, А. Танненбаум), кожна з яких може створювати засади для побудови складної комплексної системи соціально-психологічного супроводу процесу становлення обдарованої особистості. Проте на практиці перевіряються й реалізуються переважно спрощені моделі, які здебільшого ґрунтуються на певних положеннях педагогічних теорій, а в опублікованих дослідженнях розглядаються окремі аспекти проблеми обдарованості або результати апробації емпірично побудованих моделей навчання обдарованих. Загалом же слід констатувати відсутність цілісної соціально-психологічної концепції становлення обдарованої особистості в умовах сучасного соціуму та доведення її до рівня дієвої практичної реалізації.

Аналіз наукових досліджень і публікацій. Аналіз запропонованих у сучасній теорії і практиці шляхів вирішення проблеми становлення обдарованої особистості вказує на неоднозначне розуміння природи, методів виявлення та становлення обдарованості. Складність розв'язання цих завдань визначається наявністю широкого кола підходів до зазначеної проблеми, які іноді суперечать один одному. Зокрема, встановлено суперечності між наявними можливостями освітнього процесу для навчання і становлення обдарованих дітей і недостатнім їх використанням у практиці; необхідністю збагачення, поглиблення, інтеграції наукового знання, спрямованого на розвиток індивідуальних здібностей

обдарованих і невідповідністю фахівців до роботи з ними. Зазначені суперечності зумовили проблему дослідження, яка полягає у створенні соціально-психологічних умов, що забезпечують виявлення і становлення обдарованої особистості, реалізацію її потенційних можливостей, як одного з пріоритетних соціальних завдань сучасного суспільства.

З'ясовано, що історія розвитку досліджень обдарованості у зарубіжній і вітчизняній психології відповідала змінам соціальних потреб суспільства й динаміці розвитку психологічної науки. Показано, що ці дослідження охоплювали теоретичні проблеми психології обдарованості, питання діагностики, розробки принципів, методів розвитку і навчання обдарованих осіб.

Аналіз стану проблеми обдарованості у психології засвідчує, що у розумінні і тлумаченні цього феномену між дослідниками існують певні теоретичні розбіжності. Так, під обдарованістю розуміють природну передумову здібностей; сукупність внутрішніх умов для досягнення видатних результатів у діяльності; загальні здібності; високий рівень розвитку здібностей та їх інтеграцію; творчі можливості людини; потенційний талант тощо. Показано, що зазначене розмаїття поглядів зумовлене складністю і багатоаспектністю досліджуваного феномену, а також використанням для його розкриття таких дефініцій, як «здібності», «талант», «геніальність», «творчість». Стержневим моментом, який об'єднує вищевказані теоретичні позиції, є підхід до обдарованості як до процесу цілісного розвитку особистості, що дозволяє реалізувати її потенціал (Н. Карпенко).

Виклад основного матеріалу дослідження. ґрунтована доцільність в якості методологічних основ процесу становлення обдарованої особистості у сучасному соціумі використовувати сукупність низки підходів: *аксіо-гуманістичного*, що розкриває сутність функціонування і розвитку навчально-виховного процесу, спрямованого на становлення обдарованої особистості; *культурологічного*, що обумовлює процес становлення обдарованої особистості в ході оволодіння елементами загальнолюдської культури на індивідуально-особистісному рівні; *діалогічного*, що забезпечує суб'єктивну позицію обдарованої особистості в ході взаємообумовленого діяльнісного спілкування; *синергетичного*, що розглядає процес становлення обдарованої особистості як діяльність системи, яка самоорганізується і саморозвивається; *контекстно-пошукового*, що задає систему переходів від процесу формування обдарованої особистості до процесу її саморозвитку; *індивідуально-творчого* та *особистісно-діяльнісного*, пов'язаних із освоєнням нових освітніх технологій, що забезпечують ефективність процесу становлення обдарованої особистості;

системного, що дозволяє досліджувати процес становлення обдарованої особистості як цілісну систему (А. Лосева).

У контексті дослідження обдарованість особистості розглядається як системна психічна якість, що розвивається і змінюється протягом життя людини та визначає можливість досягнення нею більш високих (незвичайних) результатів в одному або декількох видах діяльності порівняно з іншими людьми (О. Логінова, Б. Теплов). При цьому саме спрямованість особистості, система її цінностей є провідними чинниками у розвитку здібностей, що визначають як буде реалізований її потенціал (Е. Ландау).

Констатовано, що ґрунтуючись на концептуальних положення теорії обдарованості (Ф. Монкс, Дж. Рензулі) дослідниками модифіковано мультифакторну модель обдарованості, в основу якої покладено підстави, що відображають загальну теоретичну позицію вчених, які розробляють цю проблему (Д. Богоявленська, Н. Лейтес, О. Матюшкін, М. Холодна, В. Шадріков та ін.). Модифікована мультифакторна модель обдарованості (О. Логінова та ін.) відтворює динамічне розуміння явища обдарованості, що розуміється як перетин та оптимальна взаємодія таких компонентів особистості: інтелектуальних здібностей, креативності та високої мотивації. При цьому розвиток обдарованості стимулює соціальне оточення відповідно до основних інститутів соціалізації.

Розкрито інтегративну модель обдарованості (О. Савенков), засновану на трикільцевій (Дж. Рензулі) і багатофакторній (Ф. Монкс) моделях обдарованості, у яких зазначений феномен представлено у вигляді вертикальної осі, що обмежена, з одного боку, мега-середовищем, з іншого – генотипом. При цьому на рівні фенотипу виокремлено три основні сфери, отримані в результаті взаємодії генотипових і середовищних чинників: психосоціальна, когнітивна і фізична, розвиток яких і якісно своєрідне поєднання їх рівнів є характеристикою обдарованості в даний момент. Крім того, показано, що дотримуючись багатофакторної моделі обдарованості, вчені (К. Перлет, В. Сієрвальд, К. Хеллер) розуміють обдарованість як когнітивний, мотиваційний і соціальний потенціал, який дозволяє досягати високих результатів в одній (або більше) галузі, як інтелект, творчість, соціальна компетентність, художні, психомоторні можливості.

Розглянуто основні типи обдарованості особистості: інтелектуальну, академічну, талановиту, художню, креативну (творчу), соціальну, психомоторну (Ф. Монкс, Р. Стернберг, М. Холодна та ін.). Наголошується, що розуміння типології обдарованості – це перший необхідний крок на шляху конкретної роботи з обдарованою особистістю, дієвої допомоги у її становленні, зміцненні та реалізації своїх можливостей.

З'ясовано, що показником обдарованості і її специфіки є продукт, оскільки залежно від того, що виконує особистість, можна визначити спрямованість і специфіку обдарованості, а оригінальність, новизна і нестандартність продукту свідчать про рівень обдарованості.

Показано, що провідним компонентом у структурі обдарованості, її якісним показником є здатність до творчості – наявність творчих (креативних) здібностей, знань, умінь, навичок, а також мотивів, саме завдяки яким створюється новий, оригінальний, унікальний продукт. При цьому умовою творчості є середньо-високий інтелект (IQ = 115-120) (за дуже високого (IQ = 170-180), як і за низького інтелекту, між креативністю (творчістю) і інтелектом найчастіше встановлюється негативний взаємозв'язок).

Отже, обдарованість – складне психічне утворення, в якому нерозривно пов'язані пізнавальна, емоційна, волева, мотиваційна, психофізіологічна та інші сфери особистості, і саме ця складність зумовлює те, що прояви обдарованості характеризуються варіативністю, неоднозначністю, індивідуальністю.

Констатовано, що процес становлення обдарованої особистості наразі розглядається як міждисциплінарна проблема і вивчається у різних аспектах: уточнюється співвідношення інтелектуальних здібностей, творчих якостей і мислення індивіда, виявляються істотні ознаки креативності, як однієї з інтегральних соціально значущих якостей обдарованої особистості, досліджуються творчі здібності та творче мислення у процесі навчання, розглядаються закономірності розвитку творчого потенціалу особистості. Попри значні здобутки вчених, єдина концепція обдарованості наразі не створена, а актуальність дослідження особливостей обдарованості та процесу становлення обдарованої особистості в їх соціально-психологічній зумовленості визначається не лише запитами психологічної практики, але й необхідністю переосмислення проблеми в контексті сучасних теоретико-методологічних позицій соціальної психології.

Констатовано, що вікова періодизація онтогенезу заснована на критеріях, які відображають межі розвитку, відповідні фізіологічним нормам організму, а також ступінь морфо-функціональної зрілості різних органів і систем, реакції організму на вплив чинників зовнішнього середовища. У постнатальному періоді онтогенезу виокремлено такі періоди: ювенільний, пубертатний, юнацький, зрілий, похилий. Задіяно системно-інтегративний підхід, що передбачає інтеграцію соціального і індивідуального у дослідженнях зі становлення та розвитку обдарованої особистості у зазначені соціально-вікові періоди. З'ясовано, що особливості детермінації соціального середовища та соціального впливу на розвиток особистості розглядаються з точки зору

соціальних взаємозв'язків, які складаються між особистістю і соціумом (В. Глухова).

Показано, що значення соціальної інтеграції обдарованої особистості для сучасного суспільства визначається характером соціально-економічних і культурних змін, які відбуваються у ньому, і пов'язано з посиленням креативних та інноваційних тенденцій у суспільстві. Наголошується, що з точки зору соціокультурної парадигми, обдарованість розуміється як прояв індивідуальності особистості (багатовимірний і багатоплановий), що зазнає розвитку протягом усього життєвого шляху особистості в контексті її взаємодії з соціальним оточенням. При цьому обдарованість розглядається як продукт творчих зусиль самої особистості, а становлення обдарованості – як реалізація власної індивідуальності, що проявляється, зокрема, у процесі міжособистісного спілкування (прямого або опосередкованого) і завжди є у певній мірі пред'явленням своєї індивідуальності іншому (О. Асмолов, Л. Виготський, О. Матюшкін, О. Яковлева та ін.). Безсумнівно обдарована особистість вибудовує свій життєвий шлях, свою творчу долю самостійно, визначаючи для себе межі творчого пошуку. Однак становлення та розвиток обдарованості, реалізація обдарованої особистості можливі лише тоді, коли соціальне оточення інтегрує її ідеї, приймає їх, а отже, відображає її творчий дар, приймаючи і опосередковуючи її індивідуальність. Це знаходить своє відображення у практиці виховання і навчання обдарованої особистості. При цьому характер впливу соціального оточення на прояв особистісних якостей може бути як позитивним, так і негативним, гальмуючим (О. Симоновський).

Встановлено, що у сучасних дослідженнях обдарованості, виконаних у контексті системно-особистісної парадигми, підкреслюється значення внутрішніх чинників, які впливають на розвиток обдарованості та до яких належать особистісні особливості: Я-концепція особистості, її спрямованість, рівень мотивації, впевненість у своїх здібностях, самооцінка, образ Я, сила характеру (Е. Торренс, Дж. Фрідмен, К. Хеллер та ін.). Визначальними визнаються й такі чинники, як інтелект вище середнього, посилена мотивація і креативність (Дж. Рензуллі). Крім мотиваційних факторів, наголошується на ролі соціально-психологічних чинників, що визначають обдарованість, зокрема на соціально-психологічних параметрах оточення (Т. Амбайл, М. Бріль, І. Ващенко, В. Глухова, В. Камишин та ін.). Підкреслюється, що окрім спеціальних програм навчання і формування пізнавальної мотивації необхідно враховувати вплив навколишнього середовища на становлення обдарованої особистості, оскільки саме соціально-психологічні чинники впливають на розвинення творчих здібностей і обдарованість і саме вони забезпечують їх зростання.

Передбачається, що найбільш оптимально даний процес протікає в умовах розвивального соціокультурного середовища як спеціально організованого освітнього та професійного простору, в рамках якого здійснюється спільне діяльнісне спілкування всіх суб'єктів взаємодії. Однак, як показує аналіз спеціальної літератури і дослідження наявної практики, цей аспект проблеми наразі розроблений недостатньо, що з необхідністю вимагає обґрунтування концептуальних основ, які дозволяють здійснювати процес становлення обдарованої особистості в умовах такого середовища.

Визначено наукові передумови та практичне обґрунтування розробки соціально-психологічної моделі розвивального соціокультурного середовища, спрямованого на становлення обдарованої особистості, що включає в себе суб'єктний простір, змістовний простір, організаційний простір та інтегрований з ними простір взаємодії особистості з соціумом – концентричні структури макро-, мезо- та мікросередовища. При цьому наголошується, що розвивальне соціокультурне середовище слід розглядати як особливим чином організований освітньо-професійний простір становлення обдарованої особистості.

Розкрито методичні та процедурні засади дослідження специфіки обдарованості особистості на різних етапах онто- та соціогенезу. У програму емпіричного дослідження залучена обґрунтована система методичних прийомів та діагностичних методик, які вивчають соціально-психологічні прояви та умови становлення обдарованої особистості. Зокрема, респондентам пропонувалися психодіагностичні методики, за допомогою яких вивчалися гнучкість мислення, схильність до конвергентного або дивергентного типів мислення; орієнтація на дію або на стан при виконанні певних дій; схильність до переживання стану потоку (схильність бути повністю поглинутим діяльністю) та ін. Психометричними показниками моделі емпіричного дослідження визначено її параметри та рівень розвитку у особистості (винахідливість, здатність до комбінування, дивергентне мислення, свобода асоціацій, творча мотивація, творча спрямованість, узагальнений показник – рівень розвитку загальної обдарованості) та соціально-психологічні особливості особистості (рефлексивність, особливості саморегуляції, сформованість самооцінки, параметри самоставлення, ціннісні орієнтації та ін.), а також специфічні умови розвитку обдарованості особистості у періоди раннього, середнього і пізнього онто- та соціогенезу.

Висновки. Теоретико-методологічний аналіз підходів до проблеми дослідження показав, що у сучасних соціокультурних умовах різко підвищилася

роль обдарованості в усіх сферах життєдіяльності суспільства, у зв'язку з чим набула особливої наукової актуальності і практичної значимості проблема становлення обдарованої особистості. З'ясовано, що обдарованість особистості визначається взаємодією низки чинників: домінуючої ролі пізнавальної мотивації; інтелектуальним розвитком, розвитком спеціальних здібностей, особистісними проявами. Показано, що становлення обдарованості – це складне, комплексне явище міждисциплінарного характеру. Векторами та основними складовими процесу становлення обдарованості є інтелектуальна продуктивність, творча активність, зріле Я. Умовами для просування цих векторів виступають імпульс розвитку, а динаміка і характер напрямку задають переважно соціально-психологічні процеси. Саме у соціально-психологічних системах обдарованість має можливості не тільки для свого функціонування, а й для становлення та розвитку, оскільки такі системи можуть забезпечити необхідні умови щодо примноження творчого потенціалу, реалізації людини на особистісному і суспільному рівнях. Показано, що впровадження системного підходу у цій галузі вимагає не тільки реконструкції існуючих концепцій обдарованості, а й розробки нових технологічних рішень – комплексу засобів, здатних фіксувати досліджуваний феномен як багатовимірний, цілісний і змінюваний у часі, зокрема в залежності від умов розвивального соціокультурного середовища. Запропоновано концептуальне соціально-психологічне обґрунтування проблеми становлення обдарованої особистості в умовах сучасного соціуму. Показано, що концепція процесу становлення обдарованої особистості, як цілісної єдності теоретико-методологічних підходів (аксіо-гуманістичного, культурологічного, діалогічного, синергетичного, контекстно-пошукового, індивідуально-творчого, особистісно-діяльнісного, системного), базується на визнанні значущості розвивального соціокультурного середовища, що включає сукупність концентричних структур (макросередовища, як простору творчої життєдіяльності особистості; мезосередовища, як простору соціокультурних ролей; мікросередовища, як простору взаємовідносин обдарованої особистості). При цьому складний та системний характер феномену обдарованості потребує створення варіативного, збагачувального та індивідуалізованого розвивального соціокультурного середовища з урахуванням типології обдарованості (інтелектуальної, академічної, художньої, креативної (творчої), соціальної, психомоторної та ін.). Сутність концептуальної ідеї дослідження становить положення про те, що таке розвивальне соціокультурне середовище має забезпечувати повноцінне розкриття потенціалу всіх сфер психіки і здібностей обдарованої особистості (фізичної, емоційної, пізнавальної, особистісної, духовно-моральної) у відповідності з її індивідуальними особливостями і завданнями вікової соціалізації.

Література

1. Антонова, О.Є. (2005). *Обдарованість: досвід історичного та порівняльного аналізу: монографія*. Житомир: Житомирський державний університет імені Івана Франка.
2. Барко, В. (2000). *Психолого-педагогічна діагностика творчого потенціалу особистості учня в навально-виховному процесі*. Тернопіль: ТНУ.
3. Борисюк, А.С. (2016). *Психологічні передумови й чинники особистісного та професійного розвитку студентів*. Чернівці: Технодрук.
4. Бриль, М.М. (2011). Вплив соціокультурного середовища на розвиток креативності студентів. *Актуальні проблеми психології*. 2011. Т. X. Вип. 20. 22-30.
5. Волобуєва, Т.Б. (2015). *Розвиток творчої компетентності*. Харків: ХНУ, 2015.
6. Карпенко, З.С. (2018). *Аксіологічна психологія особистості: монографія*. Івано-Франківськ: ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника».
7. Клименюк, Ю.М. (2015). Обдаровані діти, їх виявлення та діагностика. *Проблеми освіти*. Спецвипуск. 46-50.
8. Кульчицька, О. (2007). Методика діагностики інтелектуальної обдарованості. *Обдарована дитина*. №1. 39-42.
9. Лейтес, Н.С. (1997). *Возрастная одаренность и индивидуальные различия*. М.: Ин-т практ. психологии ; Воронеж: НПО «МОДЭК».
10. Ткаченко, Е.С. (2000). К вопросу о структуре одаренности и ее характеристиках. *Актуальные проблемы психологии, философии, этики и эстетики*. 74-77.
11. Ткаченко, Е.С. (2003). Инициативность как ведущая черта личности одаренного подростка. *Психология отношений и психическая регуляция деятельности*. 116-119.

References

1. Antonova, O.Ie. (2005). *Obdarovanist: dosvid istorychnoho ta porivnialnoho analizu: monohrafiia [Giftedness: the experience of historical and comparative analysis: Monograph]*. Zhytomyr: Zhytomyrskyy derzhavnyi universytet imeni Ivana Franka. [in Ukrainian].
2. Barko, V. (2000). *Psykhologo-pedahohichna diahnostyka tvorchoho potentsialu osobystosti uchnia v navalno-vykhovnomu protsesi [Psychological-pedagogical diagnostics of creative potential of the student's personality in the bulk-educational process]*. Ternopil: TNU. [in Ukrainian].

3. Borysiuk A.S. (2016). *Psykhologichni peredumovy y chynnyky osobystisnoho ta profesiinoho rozvytku studentiv [Psychological preconditions and factors of personal and professional development of students]*. Chernivtsi: Tekhnodruk [in Ukrainian].

4. Bryl, M.M. (2011). Vplyv sotsiokulturnoho seredovyshcha na rozvytok kreatyvnosti studentiv [Influence of the socio-cultural environment on the development of students' creativity]. *Aktualni problemy psykhologii – Actual problems of psychology*, X, 20, 22-30. [In Ukraine].

5. Volobuieva, T.B. (2015). *Rozvytok tvorchoi kompetentnosti [Development of creative competence]*. Kharkiv: KhNU. [In Ukraine].

6. Karpenko, Z.S. (2018). *Aksiologichna psykhologhiia osobystosti: monohrafiia [Axiological psychology of personality: monograph]*. Ivano-Frankivsk: DVNZ «Prykarpatskyi natsionalnyi universytet imeni Vasylia Stefanyka». [In Ukraine].

7. Klymeniuk, Yu.M. (2015). Obdarovani dity, yikh vyjavlennia ta diahnozyka [Gifted children, their detection and diagnostics]. *Problemy osvity: zbirnyk naukovykh prats – Problems of education: a collection of scientific works. – Spetsvypusk*. Vinnytsia-Kyiv, 46-50. [In Ukraine].

8. Kulchytska, O. (2007). Metodyka diahnozyky intelektualnoi obdarovanosti [Methodology of diagnostics of intellectual giftedness]. *Obdarovana dytna. – Gifted child*, №1, 39-42. [In Ukraine].

9. Leites, N.S. (1997). *Vozrastnaia odarennost i individualnye razlichia [Age giftedness and individual differences]*. M.: In-t prakt. psikhologii ; Voronezh: NPO «MODEK». [in Russian].

10. Tkachenko, E.S. (2000). K voprosu o strukture odarennosti i kharakteristikakh [On the issue of the structure of giftedness and its characteristics]. *Aktualnye problemy psikhologii, filosofii, etiki i estetiki – Actual problems of psychology, philosophy, ethics and aesthetics*. 74-77. [in Russian].

11. Tkachenko, E.S. (2003). Initsiativnost kak vedushchaia cherta lichnosti odarennogo podrostka [Initiative as a leading personality trait of a gifted teenager]. *Psikhologhiia otnoshenii i psikhicheskaia reguliatsiia deiatelnosti – Psychology of relations and mental regulation of activity*. 116-119. [in Russian].

Dobrovolska N.A.

MAIN DIRECTIONS IN RESEARCH OF PERSONALITY GIFT PROBLEMS IN SCIENTIFIC SPACE

The article shows that the gifted personality is determined by the interaction of a number of factors: the dominant role of cognitive motivation; intellectual development, development of special abilities, personal manifestations. Gifted

formation has been shown to be a complex, complex interdisciplinary phenomenon. Vectors and the main components of the process of becoming gifted are intellectual productivity, creative activity, mature I. The conditions for the promotion of these vectors are the impetus for development, and the dynamics and nature of the direction are predominantly socio-psychological processes. It is in socio-psychological systems that talent has the potential not only for its functioning but also for its formation and development, since such systems can provide the necessary conditions for the multiplication of creative potential, realization of the person at the personal and social levels. It is shown that the introduction of a systematic approach in this field requires not only the reconstruction of existing concepts of giftedness, but also the development of new technological solutions - a set of tools that can capture the phenomenon under study as multidimensional, holistic and time-varying, in particular depending on the conditions of the developing sociocultural environment. The conceptual social and psychological substantiation of the problem of becoming a gifted person in the conditions of modern society is offered. It is shown that the concept of the process of becoming a gifted person, as a holistic unity of theoretical and methodological approaches (axio-humanistic, cultural, dialogical, synergetic, contextual search, individual-creative, personality-activity, system), based on the development of cultural, including a set of concentric structures (macro-environment as the space of creative activity of the individual; meso-environment as the space of socio-cultural roles; microenvironment but as the space of the gifted person's relationship). The complex and systematic nature of the phenomenon of giftedness requires the creation of a variational, enriching and individualized developmental socio-cultural environment, taking into account the typology of giftedness (intellectual, academic, artistic, creative (creative), social, psychomotor, etc.). The essence of the conceptual idea of the study is that such a developmental sociocultural environment should ensure the full disclosure of the potential of all spheres of the psyche and abilities of the gifted person (physical, emotional, cognitive, personal, spiritual and moral) in accordance with its individualization of personality.

Key words: *personality, ontogeny, giftedness, giftedness structure, system-integrated approach.*

Добровольська Наталія Анатоліївна – кандидат психологічних наук, здобувач кафедри практичної психології та соціальної роботи, Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля;

Dobrovolska Natalia – PhD in Psychology, a candidate of the Department of Practical Psychology and Social Work, Volodymyr Dahl East-Ukrainian National University.